

NEŞRİYAT HABERLERİ:

Gertrud Palotay: *Les Eléments Turcs-Ottomans des Broderies Hongroises (Bibliotheca Humanitatis Historica VI.) Büyük kıtada 145 sayfa, 184 resim. Budapest 1940, Magyar Törteneği Museum*

Macar Müzesi memurlarından Palotay Gertrud, Türkiye Maarif Vekâletinin muzaheretıyla 1939 da Türkiye'ye gelerek Türk işlemleri üzerine tetkikatta bulunmuş ve Ankara Halkevinde bir konferans ta vermişti. Macarca - fransızca olarak yukardaki unvanla intişar eden ve Macar işlemlerindeki Türk unsurlardan bahseden değerli eserin muhteviyatı şunlardır:

Tarihi kısım: Türk kültür tesirleri, Türk istilasından önceki rabitalar, Türk-Macar harpleri, silâh ve at takımları, kaftan ve malzemesi, diğer Türk elbiseleri kumaşı, halı, Türk tacirleri, Türk «textil» emtiası, Türk işleme ipliği, üskûfe, Türk işlemleri, yağlıklar, gündelik elbise ve gecelikler, elbise üzerinde Türk işlemleri, Türk işlemecileri, mabet takımları arasından Türk işlemleri, Garp Türk tesiri, Garpte Türk işlemlerinin tesiri.

Tasviri kısım: Türk işlemleri, Türk istilinde yapılmış Macar işlemleri, süslerin tanzimi, tezyin, telvin, teknik.

Hulâsa ve resimlerin izahı.— Büyük bir sây mahsulü olan bu eser birçok bakımdan bizi alâkadar etmektedir.

H. K.

Macar Maarif Nazırı Homan Balint'in Berlindeki Konferansı

Geçen 1940 senesinin sonlarına doğru Macar Maarif Nazırı Homan Balint Alman-Macar Cemiyetinin daveti üzerine Berlin'i ziyareti sırasında Berlin Üniversitesi «aula» sında kalabalık dinleyici kütlesi ve hükûmet mümessilleri önünde bir konferans vermişti. Peşte Üniversitesinin sabık tarih profesörü ve Büyük Macar Tarihi müellifi Homan Balint bu konferansında Türklüğün eski tarihine de temas etmiştir. Ehemmiyetine mebni bu kısımları Magyar Nemzet gazetesinin 14/XII/1940 tarihli sayısından iktibas ediyoruz:

Homan Balint, başlangıçta kavimlerin tarihi tarihini tayin eden ve tarihi yapan muhtelif âmillerden bahsettikten sonra, manevi kuvvetlerle birlikte ırk ve toprağa temas ederek şunları söylemiştir:

«Teşkilâtçılık istidadı olmıyan iptidai kavimler hattâ ırklar vardı ve bugün de mevcuttur. Bazı kavimler mahsur bir tarzda hayat sürmeleri ve «passiv» likleri hasebiyle küçük siyasi birlikler kurmakla kalırlar. Bunlar yabancı idaresinde, yabancı ırktan gelen anasırla karışma ve dillerini hâkim tabakaya kabul ettirme sayesinde ancak halk kütlesi halinde teşkilâtlanarak milli devletlerini kurabiliyorlar.

«Tarihi mânada iptidai ve «passiv» ruhlu halklara mukabil gerek ferdi, gerek cemiyet halinde müteşebbis, muharip, terakkiye müstait, idare kabiliyetli, devlet kurucu ırklar ve halklar da vardır. Ari ve Altay zümresine mensup halklar bu cümledendir.

«Millet yaratan ve devlet kuran Altay ırkına mensup Türklerin Fin ve doğudaki Türk unsurlarıyla çoğalan batı kolunu, Macarlar teşkil eder.»

H. K.

Freda Kretschmar : Hundestammvater und Kerberos. 2 Kısım. Stuttgart 1938 XV + 230; VII + 292 sayfa

Bu kitap yalnız köpek mitolojisine bir bakış değil, aynı zamanda bütün memleketlerde bütün devirlerdeki kurt mitolojisine de bir bakıştır. Bu iki hayvan mitolojisinin İç Asyadan, prehistorik zamanlarda Avrupaya, garbi, cenubi, şarki Asyaya ve Amerikaya yayılmış olduğu görülür. Mümkün olduğu kadar açık bir şekilde hudutları tesbit edilen mevzuları araştırmak ve bu suretle ihatalı monografiler yazmak iyi neticeler verir. Zira dünya tarihinin bilgisi için, yukarıda zikredildiği gibi, Avrupa, garbi, cenubi, şarki Asya ve Amerikada bulunan her bir tarihçi için bu malzemenin ihtiva ettiği oldukça geniş malûmata bizzarure ihtiyaç vardır. Mühassıslar (Sinolog, Indolog, Türkolog v. s.) bu türlü bulâsa edilmiş kitaplarda noksanlar bulacaklarsa da, yine de böyle geniş bir malûmata muhtaçtırlar. Haddi zatinde kim bütün kültür sâhalarını bugün tam mânasiyle kavramıştır? Bu noksanların mühassıslar tarafından tamamlanması ile en iyi bir kritik meydana gelmiş olacaktır.

Kitabın 25 sayfadan ibaret zengin bibliyografyası, muhteviyatının da zenginliğini gösteriyor. Fakat kitabın okunması insana zevk vermiyor, çünkü muhtelif mevzular kâfi derecede açık bir şekilde birbirinden tefrik edilmiyor. Meselâ: Köpek ve kurdun (Amerikada Kjöte, Hindistanda Çakal) birbirinden tefriki. Kendi efsanevi fonksiyonları tasvir edilen kurt için toplanmış materyaller 1) nazarı itibare alınırsa şu görülür ki kurt:

1.— Eski Altay Türklerinde (I, 210; nereden alındığı kaydedilmemiş), Uygurlarda (I,8), Mogollarda (I, 10, 192) ve Amerikalılarda (I, 193) bir kabilenin ecdadı olarak görülüyor. Bu kadim totemist 2) mitoloji motifi daha sonra garpte uzaklarda, yani Danimarka (I,138), Farö adalarında (143) İrlandalılar (146) ve Wallonlar (147) da bugüne kadar iki istikamet arasında bir münasebeti göstermeksizin masal motifi olmuştur 3).

2.— Dişi bir kurdun insan olan bir kabile kahramanının süt anası olarak Hsiung-nu (I,6) ve Tu-kiu (I, 7; 210) Yunan ve Roma Antîğinde ve Wolddietrich'in Orta Çağ Alman destanında ve bundan başka garbin masal mevzuu olarak şimali Almanya (I, 153), Estonya (126) Bavyera (152) masallarında vardır 4). Buna şu ilâve edilmelidir ki, kurtlar tarafından büyütülmüş çocuklara ait buna benzer hikâyeler hakiki vak'alar gibi Hindistan gazetelerinde sık sık yazılmaktadır 5). Fakat Orta çağ Alman kroniklerinde bu motife de raslamaktayız. Ve netice itibarıyla diyebiliriz ki bunlar Alman masallarına «Rotkäppchen» ismiyle girmiştir 6).

3.—Kurdun muharebe seferleri esnasında bir kabilenin önderliğini yaptığını Orta Asya hikâyelerinde sık sık raslanmaktadır (I, 209; 10: Mogollar). Burada Oğuz Hânın hikâyesini zikredebiliriz 7). Bu motifin Türkistan 8), Rusya, Ukrayna,

Kafkas, Yunanistan ve Almanya 9) ve bundan başka Finlândiya, İsveç ve Sicilya 10) hikâyelerinde daha önce tesbit edilmiştir.

4.— Kırgızlarda (II, 14) bazan cehennem köpeği yerine Hindistanda da (II, 82, 84) olduğu gibi cehennem kurdu yer almaktadır. Kafkasyalılar (II, 54, bak : 56) ve Finler (142) ölümle kurt mefhumunu birbirinden ayırmazlar. Sibiryanın Koryek'leri kurtları kurban ederler ve kurt maskelerini takarak oynarlar. Herodot, Noyr Türkleri tarafından kudurmuş kurtların tasvir edildiğini söyler, bunu Macarlarda (165) ve Avrupada da görüyoruz.

Bu kurt mitolojisi esas itibariyle kendisinin ekseriya çok benzeri olan köpek mitolojisinden daha eski olmalıdır (I, 212; II, 241; 254) ve bir kabilenin cediti ve bir kadının kocası şeklindeki kurt mitolojisi, bir dişi kurdu, bir insan kahramanının (II, 260) süt annesi alan telâkkisinden daha eskidir. (Bu mitolojinin en eskisi dişi geyik ve kurt mitolojisidir). Bu suretle oldukça geniş bir sâhada, fakat buna rağmen takriben aynı sâhada intişar etmiş olan köpek mitolojisinden daha nadir olduğunu izah etmek tecrübesi yapılabilir (yalnız cenubu şarki Asyada kurt mitolojisi hiç yoktur). Ehli köpek tarafından vahşi kurt, mitoloji sâhasından çıkarılmıştır. Bunun sebebi bilhassa sosyolojide aranmalıdır. Radloff, Castren ve Schiefner tarafından tercüme edilmiş olan Türk destanlarında köpek kahramanlarca hiçbir ehemmiyeti haiz değildir. Bu destanlarda kıyamet köpeğinden (II, 14) sarfınazar edilecek olursa hemen hemen hiç yahut ehemmiyet kesbedecek bir mitoloji şeklinde geçmemektedir. Buna mukabil İran-Tibet'in büyük Asya dağlık arazisinde bulunan koyun sürülerinin bekçisi olarak büyük bir ehemmiyeti haizdi ve Himalâyadaki koyun çobanları vasıtası ile Hindistanın mitolojisine nakledilmiş bulunmaktadır 11). Köpeğin üçüncü sâhası olarak orta Hind ve Hindi Çinide yaşayan fakir köylü ve gıdalarını tabiatın toplıyan basit insan kütleleri teşkil etmektedir. Dördüncü bir mıntaka Sibiryadaki Avcıların köpekleri teşkil etmektedir. Bu izahattan dolayı Avrupa-Asya kıt'alarının heyeti umumiyesini bir kül olarak, fakat aynı zamanda tali bazı kısımlara ayırabilecek bir şekilde telâkki etmek ve bunlara tetabuk edecek şekilde - ne kadar yakınlık mevcut olursa olsun - mitolojileri sarahatle birbirinden tefrik etmek şayanı tavsiyedir. Aynı şekilde, kurdun şayanı takdir bir ceditin hayvanı veya cesetleri yiyen bir hayvan veya cehennem kurdu şeklinde hakikatte aynı ve bir tek sâha ve kültürden çıkıp çıkmadığı mühim bir sual teşkil eder. Analoji olarak maymun, Hind mitolojisinde bir yandan mukaddes bir hayvan olarak takdis edildiği ve diğer yandan da bir cin olarak nefret edildiği görülür 12). Buna mukabil Amerikada bir adamı bir çukurdan kurtaran iyi bir kurttan bahsediliyor (II, 105), fakat Türkler buna mukabil olarak bir adam tarafından kurtarılmış bir kurt kendisini kurtaran adama karşı bir şükran borcu beslemediğinden bahsederler 13). Bu Türk hikâyesi hayvan ve insanların minnettarlığı ve nankörlüğünden bahseden Hind masallarına dayanır.

Yahut ta diğer bir mesele : Asya kıt'asının garp kenarında, yani Lap (II, 145) lar, Balt (151) lar, İslâv (153, 157, 159, 162) lar ve Balkan (173) larda Şeytanın Allaha rekabet ederek kurdu yaratmak istediği hakkında bir hikâye vardır 14): Kurdu meydana getirdikten sonra onu Allah tarafından öğretilmiş olan sihir sözü ile «şeytaniye» sözü ile, canlandırmıştır. O bu sözü söyledikten sonra canlandırdığı vahşi hayvandan güçlkle kaçmıştır. - Bu gülünç mevzu yine gülünç olan ve buna çok benzeyen eski Hindistandan çıkmış bir hikâyeyi hatırlatır : Bir sihir çirağı kendisi menedildiği halde ölü bir kaplanı canlandırıyor. Bu canlanan kaplan derhal onu

iyor; zira sihirbaz yalnız vahşi hayvanı canlandırarak olan sihrin yazısını biliyordu, halbuki kaplanı yeniden öldürecek olan sihri bilmiyordu (Jataka 150). Muahhar Hind metinlerinde bu hikâye biraz değiştirilmiştir: Dört sihir çırağından üç «bilgi» lisi içlerinden biri tarafından yeniden canlandırılmış olan aslan tarafından yutuluyorlar, 4 ünün en az bilgili olanı, fakat fitraten müstait olanı, kendini bir ağaca çıkararak kurtarıyor (Pancatantra V, 4). Yahut: dördü de aslan tarafından yeniyor 15) Acaba bu kadim orta zaman Hindistanında mevcut olan hikâyeler şarki Avrupaya mı geçmiştir? 16). Pancatantranın garp Pers, Arap, Türk tercümelerinde ve Vetalapāncavimsati'nin İç Asya, Moğol, Tibet tercümelerinde maalesef bu mevzu şimdiye kadar görülmemiştir. Halbuki şifahi anane şeklinde bu hikâye, kurt mitolojisinin bulunduğu sâha olan garbe geçmiş olması ve buradaki kurdun, bu hikâyeden Hind kaplan ve aslanı atmış olması ve orada iyi ve fena halikın rakibi olan eski ve İç Asya motifi ile birleşmiş olması, mümkündür. Yahut bu iki hikâye hıristiyan garbe ve Hinde çok eski İç Asya mitolojisinden gelmiş ve bu İç Asya mitolojisi bu iki cihete yayılmıştır. Bu suretle bu kitabın ortaya koyduğu meseleler bu ve buna mümasil meselelerdir, bilhassa Türkologlar, fakat diğer mütehasşislar da, bundan daha fazla malzeme bulabilirler, o takdirde bu kitap, ilmin terakkisi için faydalı olan bir kitap olur.

1) Bu küçük tenkit içinde kurt üzerinde biraz durmak isterim. 2) Kurt çarışması ve Hindistandaki muhtemel kurt totemizmi hakkında birkaç materyali Krişan, Wien 1940. adlı kitabımda topladım s. 82 3). Kurt bu hikâyelerde «Amor ve Psyche» ismiyle (I, 10) uzaklara yayılmış olan masalda, gündüz hayvan şeklinde yaşayan bir koca rolünü almıştır. 4) Bak: Smith Thompson, Motiv-Index of Folk-literature, Helsinki 1932-6: B. 535. Bak: Dergi de (1941) Dede Korkut hakkındaki müşahedelerime. 5) Max Müller: Wolfchildren: Essays II, 1881, 236 s. H. Hutton, Wolfchildren, Folklore LI, 1940, 1.31. 6) A. Wesselski, Versuch einer Theorie des Märchens, Reichenberg 1931, 19. 7) Bak: Dede Korkut hakkındaki müşahedelerim 11, 4. 8) G. Jungbauer, Märchen aus Turkestan und Tibet, Jena 1923 s. 44. 9) aynı yerde s. 302. 10) Thompson, The types of the Folklore, Helsinki 1928: 428. 11) Bhairave mitolojisi; Mahabharata destanının sonunda. 12) Ruben, Krişan 208. 13) Radloff, Proben der Volksliteratur: . . . vs. 247; Bolte - Polivka, Anmerkungen zu den Kinder- und Hausmärchen der Brüder Grimm II, 474; 480. Ruben, Krisha 229. 14) evvelâ Dähnhard tarafından tabiat hakkındaki efsanelerde toplanmıştır: Natursagen. Leipzig 1904-12, I, 147. Thompson Motiv G 303. 17. 3.3; 303. 25 1; A, 1883, 1751: Dähnhard tarafından toplanmış olan malzemedden başka masallar yoktur. 15) Vetalapāncavimsati 22; Benfey Märchen, Halle Saale 1897, 145; Penzer the ozean o story VII, London 1927, 258. 16) Benfey ve Penzer bunun için yeniden canlanan bir inek hakkındaki İran hikâyelerinden Bahar Danish efsanesini ileri sürüyor; fakat maalesef, tamamen başka bir Hind mitolojisinden çıkmış olan bu efsane mevzuubahs olamaz (Gopinath Rao, Elements of Hindu Iconography II, 1 Madras 1916 s. 2: Varahapurana'da bulunan bir mitoloji.

W. Ruben (Ankara)